

Inhoud:

Steenkoolfossielen van sporenplanten en hun huidige afstammelingen (II)	1
De heren van Elsloo. Het geslacht De Geloos (V)	8
Archeologische wandeling door Stein en Elsloo	11
Krantenkroniek van Berg aan de Maas en Urmond	12
De barre winter van 1740	14
Winandus van Elsloo	16
Elsloo tijdens de periode 1939-1945 (V)	21
Oude grafstenen in Elsloo (IV)	25
Uit de kerkkroniek van Elsloo (VII)	28

**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.**

Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs

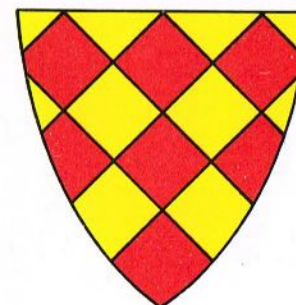
Heirstraat 40,

6181 HM Elsloo

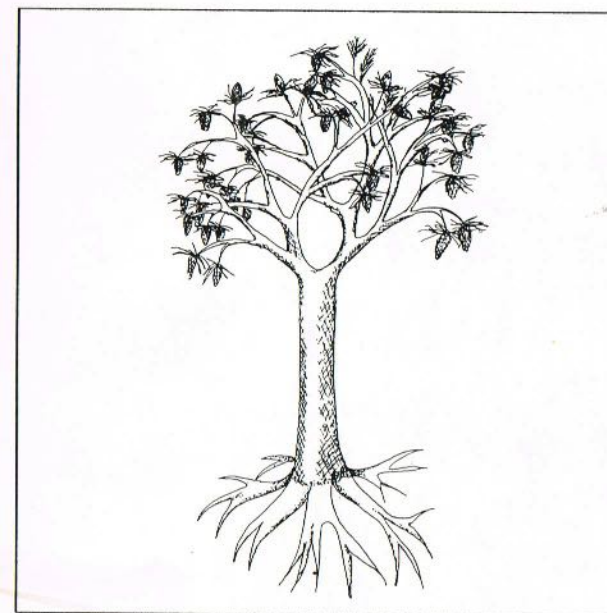
Tel: 04490-71983, na 6 december 1990: 046-371983.

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:

Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

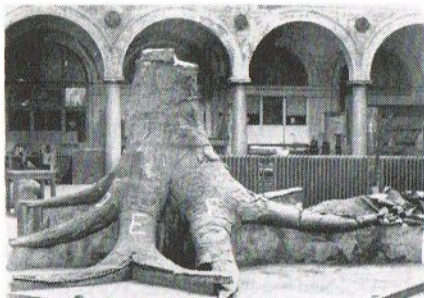

Heemkundesnippers Maasstreek

November 1990, nr 9

Stigmaria

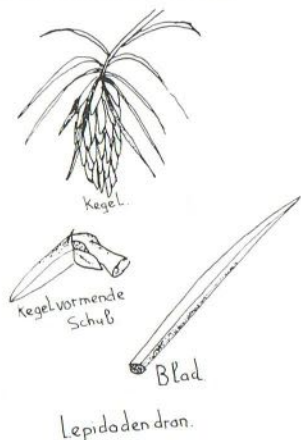

De lepidodendron

De Sigillaria of Zegelbomen.

Evenals de Schubben groeiden deze alleen aan de top door en vormden de afgevalen bladeren littekens op de stam. Maar in tegenstelling tot de Schubben hadden ze geen vertakte kroon en geen bladkussens, maar blad ringen. De bladlittekens stonden in de lengterichting en heel regelmatig onder elkaar, ze hadden een zeshoekige of klok-vorm. Vaak zijn er ook lengtegroeven op de stamafdrukken te zien. De bladeren waren lang en naald-vormig. De sporenaren worden Sigillariostrobus genoemd, ze zaten direct aan de stam en waren kort en

eivormig.

De Bothrodendron of Groefbomen.

De stammen van de Groefbomen waren breed met kleine langwerpige groeven met in het centrum een dieper afdrukje (bladlitteken). Ze hadden lange

smalle sporenaren en een wijdvertakte kroon met dunne volbebladerde twijgjes. Vooral van de twijgjes zijn fossielen gevonden in Zuid-Limburgse mijnen. Verder worden van alle soorten steenkernen gevonden. Deze zijn ontstaan doordat de holle stam werd opgevuld en het vulsel later verkiezelde. De buitenkant van de steenkern geeft dus een afdruk van de binnenkant van de stam weer.

De huidige wolfsklauwen

De huidige wolfsklauwen worden verdeeld in drie families:

1. de Selaginellaceae of Selaginellas,
2. de Isoetaceae of Biesvarens,
3. de Lycopodiaceae of Wolfsklauwen.

De Selaginellas.

De Selaginellas zijn rechtstreekse afstammelingen van de Selaginellas uit het Carboon. Er zijn ongeveer 600 soorten die voor het merendeel in de tropen voorkomen. Het zijn kleine plantjes die wat op mos lijken (tropische soorten kunnen groter zijn). In Europa groeien twee soorten op vochtige rotsen of muren in het gebergte, o.a. in de Alpen en in Schotland, vroeger ook in de Ardennen. Sommigen tropische soorten worden in kassen gekweekt voor opvulling van bloemstukjes en staan bekend als "Engels mos".

De Biesvarens.

De biesvarens zijn nazaten van de schub- en de zegelbomen. Hoewel ze er totaal niet op lijken, hebben ze gemeenschappelijke kenmerken o.a. de wortelschijf en erg grote sporen. Er zijn ongeveer 60 soorten, waarvan er twee in Nederland voorkomen. Deze twee soorten hebben hun grootste verspreidingsgebied in Scandinavië en Schotland. Hun voorkomen in Nederland is vermoedelijk een overblijfsel uit koudere perioden (ijstijdrelicten). Biesvarens leven permanent onder water, hoewel ze periodieke uitdroging wel kunnen overleven. De in Nederland voorkomende Grote en Stelbiesvaren leven in helder neutraal tot zwak zuur water met een schone zandbodem. Ze

groeien daar met andere zeldzame rozetplanten zoals het oeverkruid en de waterlobelia. Ze zijn erg gevoelig voor vervuiling en kunnen ook niet tegen schaduw. Dit heeft tot gevolg dat ze nog maar in enkele heidevennen voorkomen. De dichtstbijzijnde plaatsen zijn enkele vennen aan de zuidkant

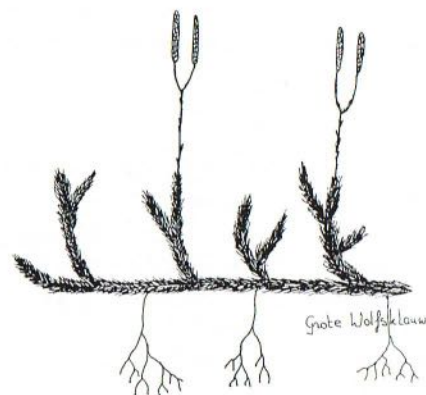
van de Peel (Midden-Limburg) en op de Strabrechtse heide (oostelijk N.Brabant).

De Wolfsklauwfamilie.

De wolfsklauwfamilie telt ongeveer 300 soorten, die over de hele wereld verspreid zijn. Ze stammen af van de kleinere wolfsklauwen uit het Carboon. In Nederland komen vijf soorten voor die alle zeldzaam zijn; het zijn kleine en in de winter groen blijvende landplanten. De bladeren zijn naald- of schubvormig en staan in dichte rijen of spiralen rond de stengel. Vaak bedekken ze elkaar als dakpannen. De stengels en wortels vertakken zich gaffelvormig. De sporendoosjes staan op sporenbladeren die in groepjes bij elkaar staan en zo een sporenaar vormen. Het kiemen van de sporen duurt vaak lang en bij veel soorten is hiervoor een schimmel nodig. Deze schimmels zijn erg gevoelig voor overbemesting en andere vervuiling. Ook andere planten die voor het kiemen van deze schimmels afhankelijk zijn, zoals de orchideeën worden steeds zeldzamer. Vaak groeien meerdere wolfsklauwen bij elkaar, omdat ze dezelfde eisen stellen aan hun groeiplaats, nl. kalkarme humusrijke zandgrond, licht of halfschaduw en een hoge luchtvochtigheid. In Zuid Limburg

komen nog 2 soorten voor: de Grote- en de Moeraswolfsklauw, beide op de Brunssummerheide. Verder komen ze net over de grens in België voor, in het dal van de Zijpbeek.

De *Lycopodium clavatum* of Grote Wolfsklauw, is een heldergroene plant met kruipende stengels die meters lang kunnen worden. De sporenaar is bruingeel en in de zomer rijp. De bladeren zijn zacht en hebben een witte punt, waardoor ze er een beetje wollig uitzien. Ze kwam voor

op meerdere plaatsen in Zuid-Limburg voor, daar waar zand of kiezel aan de oppervlakte lagen en zich kleine heideveldjes vormden. Nu is ze alleen nog op de Brunssummerheide te vinden.

De varens van het Carboon

Deze varens waren zeer veelvormig, van kleine kruidachtige plantjes tot grote bomen. De bladeren waren voorzien van zeer karakteristieke nerven, waarvan de fossielen goed zijn te herkennen. Dit is vooral belangrijk, omdat er niet zo vaak sporendragende bladeren worden gevonden. Deze sporenbladeren

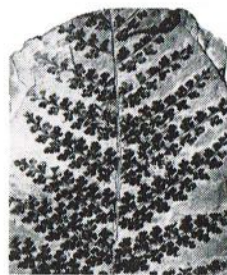
deren worden Sporophullen genoemd; de sporendoosjes zaten aan de onderkant van het blad. In onze mijnen werden o.a. gevonden: *Sphenopteris*, *Alloiopteris* en *Pecopteris*. Fossielen van sporenvarens kunnen gemakkelijk verwisseld worden met fossielen van zaadvarens. Deze zaadvarens komen ook veelvuldig voor tussen onze fossielen; ze lijken veel op varens maar ze behoren tot de eerste naaktzadigen. Er zijn hiervan tegenwoordig geen rechtstreekse afstammelingen meer (zie tijdtabel deel I). Twee soorten echte varens uit Zuid-Limburgse mijnen zijn:

Sphenopteris.

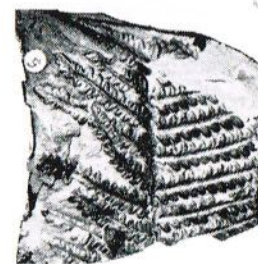
Deze varen had een wortelstok en een samengesteld blad (dubbel geveerd) waarvan de hoofdnerf gegroefd was. De omtrek van het blad was driehoekig en de zijnerven droegen kleine blaadjes die min of meer rond en ingesneden waren. De hoofdnerf liep uit in een punt.

Pecopteris.

Bij deze varen stonden de zijblaadjes loodrecht op de hoofdnerf. De blaadjes waren wat langwerpig ovaal en het eindblaadje was wat korter. De sporenhoopjes waren kransvormig met radiale strepen. Van *Pecopteris* worden deze sporenbladeren regelmatig gevonden. De huidige tropische varens van de

Sphenopteris

Pecopteris

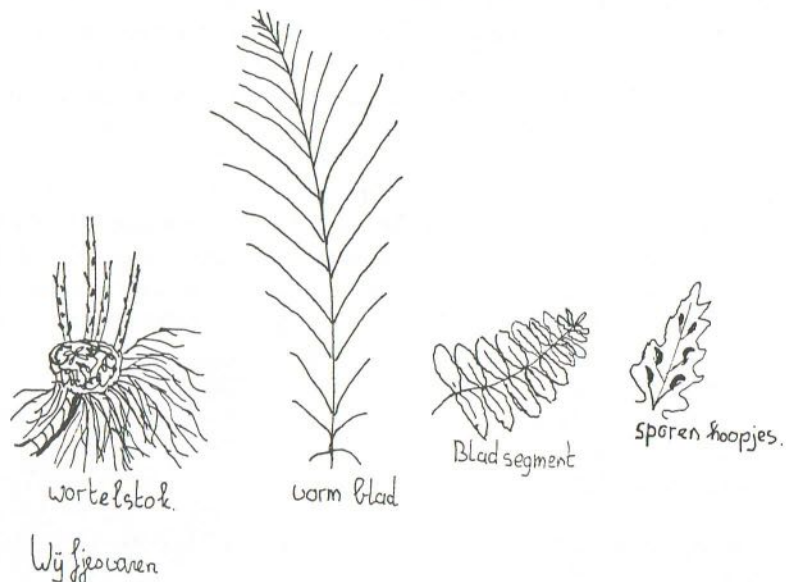
familie van de Marattiaceeën zijn waarschijnlijk rechtstreekse afstammelingen van de familie van de Pecopteris.

De huidige varens

De varens hebben in tegenstelling tot de wolfsklauwen en de paardenstaarten een veel meer ontwikkeld blad. De meeste varens groeien traag en leven lang. Ze hebben een wortelstok die kruipend of opstijgend en zelfs rechtopstaand kan zijn; deze wortelstok vormt tevens de stengel. In de tropen komen boomvormende varens voor die een houtige wortelstok hebben. Bij rechtopstaande wortelstokken kunnen de bladeren spiraalgewijs, regelmatig in een

kring of in een samengestelde bundel staan, zoals bij de Tongvaren en Wijfjesvaren. Bij een kruipende wortelstok staan de bladeren meestal op enige afstand van elkaar (de Adelaarsvaren). Sommige andere combineren beide vormen (bijv. de Niervaren). De wortelstok is gewoonlijk bruinzwart, met schubben bezet en met een groot aantal sterk vertakte wortels. De bladeren zijn veelvormig; de meeste inheemse varens hebben een of meerdere malen geveerde bladeren, die vaak opgerold te voorschijn komen. ("geveerd": een samengesteld blad, waarvan de zijblaadjes in twee rijen aan weerszijde van de hoofdnerf zijn ingeplant, zoals bij een vogelveer; zie tekening Wijfjesvaren).

Jonge bladstelen zijn vaak met schubben bezet die later afvallen. Als de bladeren afvallen blijven vaak de onderste twee centimeter van het bladsteel-tje aan de wortelstok vastzitten waardoor er een kraag ontstaat. Bij de meeste varens bevinden zich de sporendoosjes aan de onderzijde van de bladeren, maar sommige soorten vormen aparte sporenaren, zoals de Koningsvaren. Voor de voortplanting zie deel I.

De meeste soorten komen voor in de tropen, vooral in het regenwoud. Europa ten noorden van de Alpen is opvallend arm aan varensorten, vermoedelijk als gevolg van de ijstijden. In die perioden zijn de varens ten noorden van de Alpen praktisch uitgestorven en later vormden de Alpen een barrière voor de varens om zich snel opnieuw naar het noorden uit te breiden. In Nederland komen 33 soorten varens voor, verspreid over 11 families. De familie kroos-

varens zijn waterplanten. Het merendeel van de Nederlandse varens behoort tot soorten, die een groot verspreidingsgebied hebben in de gematigde streken op het noordelijk halfrond. Ze zijn gebonden aan varenbiotopen; dit betekent dat ze alleen daar kunnen groeien waar de sporen kunnen kiemen, dit zijn plekken die niet te zeer bedekt zijn b.v. met afgefallen blad en waar voldoende vocht is. Vaak is er ook een bepaalde hoeveelheid warmte nodig. Sommige groeien op kalkrijke grond of op muren, andere op matig zure humusrijke grond. In jonge productiebossen kunnen veel varens groeien als de grond geschikt is, omdat daar vaak de ondergroei ontbreekt. Ook oude muren en muren langs waterlopen zijn goede varenbiotopen vanwege hun vochtigheid. In het Bunderbos komen verschillende soorten voor, een algemene soort is de Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*).

De Wijfjesvaren is een grote varen, de bladeren staan in toeven, ze verschijnen vroeg in het voorjaar en sterven af als het flink gaat vriezen. De bladeren hebben een korte steel die paarsbruin en ijl geschubd is. De bladnerf is lichtgroen, de deelblaadjes zijn erg teer en dubbel geveerd. De omtrek van een blad is langwerpig met de grootste breedte in het midden. Het blad maakt een fijne indruk, in tegenstelling tot de er veel op lijkende Mannetjesvaren. Vandaar ook de naam. De Wijfjesvaren heeft kleine sporenhoopjes aan de onderkant van het blad; deze zijn in de zomer rijp. Ze komt in de hele wereld in de gematigde streken voor. In Nederland is ze een van de meest voorkomende varens, in loofbossen op lichte, kalkarme en wat vochtige grond, vaak samen met de Mannetjesvaren en de Stekelvaren. Ze komt in het hele Bunderbos voor, maar vooral daar waar de bronbeekjes weinig kalk bevatten. (zie Heemkundesnipper nr 6).

(Voor de algemene inleiding en de paardenstaarten (deel I) zie Heemkundesnipper nr 8.)

Literatuur:

1. Gotham, Remy: *Steinkohlenpflanzen*, 1957.
2. Grondboor en hamer:
- *De steenkoollflora*, april 1975.
- *De verdwijnende mijnstorten in Zuid-Limburg*, januari 1986.
3. *Nederlandse oecologische flora deel 1*, 1985.
4. *Atlas van de Nederlandse flora deel 1*, 1980; *deel 2*, 1985; *deel 3*, 1989.

Tekeningen: A. Duijsters.

Fotos: uit *Steinkohlenpflanzen*, literatuur 1.

De heren van Elsloo

Het geslacht De Geloës (V)

P.J. Habets, sectie Geschiedenis en Genealogie

VII. Steven de Geloës, heer van Beverst, kastelein en stadhouder van de adellijke leenzaal van Curingen. Daarnaast was hij nog burgemeester en schout van de stad Hasselt. Hij werd te Hasselt geboren op 25 november 1568 en is aldaar overleden op 6 augustus 1623.

Op 12 mei 1590 huwde hij Magdalena de Horion, dochter van Willem de Horion, heer van Colonster en van Catherina de Saint Fontaine.

Horion

Hun kinderen:

1. Jan de Geloës, gedoopt op 17 februari 1597. De doopgetuigen waren Lambertus de Repen en Maria Strain.

2. Magdalena Catharina de Geloës, gedoopt te Hasselt op 19 november 1598. Doopgetuigen waren H. Strauwen van Mopertingen en Maria van Hest. Zij huwde volgens huwelijkscontract van 22 januari 1621 met Antoine de Haultepenne, heer van Bervaux, Reibrouck enz. geadmitteerd in de Ridderschap van Luik op 6 maart 1631; hij was zoon van Philippe de Haultepenne, ridder, heer van Barvaux en van Suzanne Frérot de Guiancourt. Zij maakten hun testament op 19 november 1654.

3. Isabella alias Elisabeth de Geloës, gedoopt te Hasselt op 19 juli 1600, overleden in 1654. Zij was religieuze in de adellijke abdij van Herckenrode.

4. Georgina de Geloës, gedoopt op 12 september 1602 te Hasselt. Doopgetuigen waren Dominus Hermal de Cortenbach en Elisabeth de Geloës. (Deze Elisabeth de Geloës kan ik niet thuisbrengen in de genealogie; misschien een

tante; van Jan de Geloës en Josina van Kerckhem zijn ons slechts drie zonen als kinderen bekend).

Georgina de Geloës huwde volgens huwelijkscontract van 15 juni 1631 met Philippe de Haultepenne, heer van Biron, gouverneur van de stad en het kasteel van Dinant, broer van Antoine de Haultepenne die met haar zus Magdalena Catherina gehuwd was. Philippe en Georgina maakten op 14 december 1654 gezamenlijk hun testament op.

Uit hun huwelijk werden twee kinderen geboren.

5. Ida de Geloës, gedoopt op 14 december 1605 te Hasselt. Zij was religieuze in het klooster van Val de Notre Dame bij Hoei.

6. Jan de Geloës, gedoopt op 25 juni 1606, jong overleden.

7. Willem de Geloës, heer van Beverst, gedoopt op 4 november 1607 te Hasselt. Doopgetuigen waren zijn oom Renerus de Geloës en Domicella Anna van Amstenrade. Overleden voor 8 oktober 1669. Hij huwde volgens huwelijkscontract van 18 februari 1635 met Philippina de Wael van Vronesteyn, uit het land van Utrecht. Het huwelijk bleef kinderloos.

In 1644 voerde Willem de Geloës voor het hof van Utrecht een proces tegen

Gerrit de Wael van Vronesteyn.

Willem de Geloës bezat het Hof tot Roye onder Diepenbeek, een leen van de leenhof van Merlemont. Op 24 augustus 1662 verleent Maximiliaan Hendrik van Beyeren, bisschop van Luik aan Willem de Geloës, heer van Beverst vergunning om over zijn Loonsche leengoederen te beschikken.

In de kerk van Sint Quintinus te Hasselt op het koor aan de linkerhand op de pilaar bevond zich volgens een notariële verklaring van 29 april 1712 een muurschildering. Met gouden letters stond er:

In Memoriam nobilium de Geloës

(Ter herinnering aan de edellieden De Geloës)
daaronder de vier kwartieren van De Geloës:
De Geloës, Horion, Kerckhem en Saint Fontaine.

Ter rechterzijde van de pilaar:

Hic circiter quiescentium.

(Die hier hun rustplaats hebben gevonden)
met de vier kwartieren van De Wael van Vronesteyn:
De Wael van Vronesteyn, Amstel van Mynden van Loenderslot,
Amstel van Mynden van Ruweel en Vorst Doorenbosch.

8. Jan Baptist de Geloës volgt onder VIII.

9. Steven de Geloës, overleden op 6 augustus 1623.

10. Magdalena de Geloës, overleden op 1 maart 1637.

Literatuur en bronnen:

1. *Rijksarchief Limburg, Maastricht, Archief de Geloës*
2. *Rijksarchief Limburg, Maastricht, Handschriften 201 en 202*
3. *Limburg, 1936*
4. *Goethals: Dictionnaire généalogique et héraldique, Brussel 1849-1852, deel I*
5. *Bulletin de la section scientifique et littéraire, 1896, 32.*

Archeologische wandeling door Stein en Elsloo

F. van der Bruggen, eindredacteur

In het Cultureel Supplement van NRC-Handelsblad dd. 3 augustus jl. zette Joost Vermeulen drie archeologische wandelingen in ons land uit. De eerste voert over de Veluwe langs grafheuvels uit het neolithicum en de bronstijd. De tweede wandeling gaat langs de merkwaardige "vliedbergen" op Walcheren (waarschijnlijk vluchtheuvels met verdedigingswerken; 12^e en 13^e eeuw). De derde tocht leidt door Stein en Elsloo, langs opgravingen van de Bandkeramiekers. In een kort artikel wordt iets verteld over hun cultuur en over het grafmonument van het Archeologisch Reservaat te Stein (uitvoerige bespreking in Heemkundesnippers nr 4, april 1988, pag. 22 ev.).

Startpunt van de wandeling is dit reservaat en via de Kapelbergweg, de Zonneput en de kasteelruïne brengt Vermeulen ons naar de dijk van het Julianakanaal. De tocht gaat langs het kanaal noordwaarts, over de brug van de Kap. Berixstraat, terug langs het kanaal naar Elsloo, brug over en benedenlangs naar de Maasberg. Het Streekmuseum wordt op deze plaats in het voorbijgaan vernoemd (in het artikel wel de openingstijden). Via het Dorine Verschureplein naar de Bandkeramiekerstraat, waar aandacht wordt besteed aan de plattegrond van het bandkeramiekerhuis op de speelplaats van de St. Josephschool (zie Heemkundesnippers nr 5, okt. 1988, pag. 2). Door de Driekuilenweg (in de routebeschrijving nog een "zandweg"!), de Van Praetstraat en de koeveldweg terug naar het reservaat.

In totaal is de afstand ongeveer 14 km. Ik vermoed, dat de heer Vermeulen de archeologische wandelaars naar het Julianakanaal liet gaan en later over de Koeveldweg stuurde (twee enorme omwegen), om hen kennis te laten nemen van de restanten van de omwalling van de Heerlijkheid Stein. Jammer, dat op het bij het artikel gedrukte kaartje de stukken omwalling niet als zodanig zijn aangeduid, maar abusievelijk "bandkeramiek" worden genoemd. Het schijnt, dat de heer Vermeulen niet op de hoogte was van de opgraving aan de Sanderboutlaan, een belangrijke activiteit van onze vereniging: deze opgraving wordt niet genoemd. Natuurlijk kan een wandelaar momenteel er niet veel meer van zien; het industrieterrein is ook niet bepaald sfeervol; maar het is wél een belangrijke opgravingssite van de bandkeramiekercultuur (zie Heemkundesnippers nr 7, nov. '89, pag 1 ev.).

Desalniettemin: leuk dat onze Maasstreek, ons studiegebied, nu ook eens in de landelijke pers werd besproken.

Krantenkroniek van Berg aan de Maas en Urmond

Verzameld door Harry Strijkers

Sittardsche Courant, 1869

11 December: In het naburige Berg, gemeente Urmond, brandden Zondag ochtend gedurende de vroegmis, vier huizen met aanhoorige schuren en stallingen af. Het vee benevens een gedeelte van den inboedel is gered. Drie der huizen waren tegen brandschade verzekerd. Als oorzaak van dit onheil wordt genoemd onvoorzichtigheid van alleen te huis gebleven kinderen.

1876

1 Maart: Gisteren heeft men te Berg (Urmond) een persoon uit Nattenhoven, gemeente Obbicht, oud 20 jaar, op de openbare straat zoodanig mishandeld, dat hij aan de gevolgen overleden is.

11 Maart: Urmond. 8 Maart. Heden heeft de Marechaussée van Beek, bijgestaan door den Burgemeester, den genaamden J.S. gearresteerd en gevankelijk naar Maastricht overgebracht als verdacht van medepligtigheid aan de te Berg den 28 Februari i.l. gepleegden moord op den persoon van J. van Cleef van Nattenhoven.

5 April: Urmond 31 Maart. Heden overleed plotseling in den ouderdom van 50 jaren, de Heer J.B. Nozeman, Notaris alhier.

13 Mei: Urmond 8 Mei. Zekere J.S. uit deze gemeente, die den 8ⁿ Maart j.l. werd gearresteerd, als verdacht van den moord op Jan van Cleef, uit Nattenhoven, is thans na ongeveer twee maanden preventieve gevangenis, op vrije voeten gesteld.

28 Juni: Urmond. Bij koninklijk besluit van den 23 Julij is de heer K.H. Theunissen, candidaat-Notaris te Helder, benoemd tot Notaris ter standplaats Urmond.

23 Augustus: Urmond. De heer J. Mevis, een onzer mede ingezetenen, heeft met gunstig gevolg te Utrecht het examen als veearts afgelegd.

28 Oktober: Sittard 23 Oct. Door Gedeputeerde Staten van Limburg is vernietigd een in de gemeente Urmond op 8 Augustus plaats gehad hebbende verkiezing van 2 Raadsleden, op grond, dat die verkiezing, welke strekte tot het vervullen van twee op verschillende tijden naar den rooster openvallende plaatsen, met één stembus en door middel van één stembriefje is geschied, en de verkiezing alzoo niet aanwees, in wiens plaats ieder der benoemden moest optreden. Ook de daarna op 15 September gehouden verkiezing van een Raadslid werd bij dezelfde uitspraak van Ged. Staten vernietigd, omdat die verkiezing had gediend tot het vervangen van een der op 8 Augustus

gekozen leden (die gebleken was de hoedanigheid van Nederlander niet te bezitten), doch bij wiens verkiezing niet was bepaald, in wiens plaats hij zou optreden en bovendien, omdat, toen te zijner vervanging een nieuwe keuze werd gehouden, de bij de wet bepaalde termijnen om ten aanzien van 's Raads beslissing tot niettoelating uitspraak te doen, nog niet aangevangen, veel minder verstreken waren.

De Limburger Courier, 1877

24 November: Berg aan de Maas 22 November. Vanaf den 19 September tot heden zijn door alhier gestationeerde Rijksambtenaren van Lierde, van Wijk, Tangelder en Hock, eene hoeveelheid van negen-honderd-acht-en-dertig kilogram geraffineerd zout, benevens vier liter gedistilleerd onder de gemeente Stein in beslag genomen, waarbij tevens veertien bekende personen, meestal bij nacht, procesverbaal is geconstateerd.

De Katholieke Limburger, 1880

17 Januari: Sittard. Door de marechaussée alhier is maandag-ochtend gevangelijk naar Maastricht getransporteerd M.v.d. B. van Urmond. Deze persoon, die vroeger eenige tijd als schrijnwerkersgezel alhier werkzaam is geweest, wordt beschuldigd van den onlangs bij den heer Maas, sigarenfabrikant, gepleegden diefstal (een jas met 100 Mark).

27 Maart: Voor eenige dagen werd nabij Berg (Urmond) door de Belgische gendarmen eene talrijke beerenleiderstroep over de Maas naar Nederlandsche grondgebied overgezet. Onze politie was echter met dit cadeau niet bijzonder ingenomen en j.l. Donderdag zouden de Marechaussées van Beek de troep langs denzelfden weg naar België terugbrengen. Hierbij deed zich echter een treurig incident voor: een der beerenleiders verzette zich namelijk tegen de overzetting en bedreigde de politie met zijn zwaren stok en den van zijn muilkorf ontdanen beer. Een der marechaussées achtte zich toen verplicht zijne wapenen te gebruiken en loste een schot, waardoor en de beer en zijn geleider zeer ernstig werden gekwetst. Gisteren was de toestand van den man nog bedenkelijk.

17 April: De onlangs nabij Berg (Urmond) door het schot van een marechaussée gekwetste beerenleider, welke thans te Reckheim (België) wordt verpleegd, zal hoogst waarschijnlijk zijn verzet tegen de openbare macht met den dood moeten betalen. De beer, die door hetzelfde schot getroffen werd, heeft kans op genezing.

4 September: Bij de Hervormde gemeente te Urmond is tot predikant beroepen de heer ds. E. Cannenburg van Ingen, thans te Oosterend (Texel).

De barre winter van 1740

*Transcriptie uit: RAL Handschriften, inv. nr 268 en toelichtingen door
P.J. Habets, sectie Geschiedenis en Genealogie*

Memorie van den wynter van het jaer 1740.

is begonnen den 28 october van het jaer 1739 heft het begonst te vriessen ende het heft seer haest gefrosen ontrent gedurende eenen maent of daer ontrent, daer naer is het open weer geweest onderminght (*vermengd*) met schnewe ende regnen (*regen*) tot na den jaersmis.

den 4 januari 1740, soo heft het wederom begonst te vresen en te schnien gedurende tot den 5 mert ende heft soo danigh gevroosen end geschniedt dat tijden van tachtigh jaren sulckx nyet mee beheft en (*dat men sedert 80 jaar zoiets niet heeft meegemaakt*) soo dat veele menschen ende besten syn bevroeren soo dat in maestricht met schuldwachters syn bevroeren geweest, de maese heef toe gelegen van de 9 janwaer to den 6 meert sonder op te breeken, daer naer is het altost quaet weer geweest met schnew wynt ende regnen den ganschen mert tot den 22 en 23 apris, die twee daegen is het semmelich (*tamelijk*) goet weeder geweest, daer naer al wederom cout schnew in mey, op h. Cruys daeghe heeft het soo geschnyt den ganschen dagh als eenen mensch gesien heft ende dat quaet weer heft soo gecontinuueert tot de 20 mey daer is bynae allen den saet, reysaet (*raapzaad, zaad van de knolraap*) ende haver ende geerst veel terven bevroren ende de lyden hebben wederom soemerfloer (*zomergraan*) gesiet ende het gewormten heft hum bedorven, de lyden hebben in geerst landen soemer geerst geseit ende oock al boocket (*boekweit*), de soemergerst ist hyer al te duyel gesiet men moet weel 6 coppen op de sylle (*oppervlaktemaat*) seyen ende het land behoert geaccommendert (=geaccomodeerd: *klaargemaakt*) te worden om tot booces. In dit jaer syn meest alle wyngaerden en roesen maryn (*rozemarijn*) bevroren, tengenwoordigh staet allen soemergeet boenen, eerten, haeffen, boocket, soemergeerst, venck en look, vlas alles in abondansie versenen (*in overvloed voorzien*) gedurende den ganschen soemer is het altost coudt weder geweest soo dat bynaer wenygh waerm daeghen geweest syn ende heel laet oont. Weel 3-10 daeghen in september hebben de lyden noch wentergeerst ende terff gemaidt ende het soemer goet heeft int velt gestaen tot in october. In dit jaer soo syn wenygh stoppel ruebben (*winterrapen*) gewassen, sie waeren bedorven van den haegel en gedurende renghen ende oock te laet gesiet ende binaer (*bijna*) wenygh moeren (*wortelen*) gewassen de lyden hebben laet moeten syen tot bynoer alder helgen (*Allerheiligen*) op hubertdaegh int jaer 1740 soo heeft het wederom geschniet den ganschen naemie-

dagh ende altos quaede weder tot den 17-18 november soo heeft het geschniet als eenen mensch in leven gesien heeft.

Int jaer 1740 in ditsemer is de maesse soo schromelich groet geweest van den 10 detsemer to nou jaer (*Nieuwjaar*).

De bovenstaande beschrijving van de winter van 1740 staat in feite in een receptenboek. De volgende recepten zijn terug te vinden in Handschriften, inv. nr 167 (RAL te Maastricht).

Recepte tegens den bouckloop.

Neemt een veerdel loodts rabarber voor ydere mensch, ende maect daer van een poeder, doet den rabarber in een ysere panneken oft schupken, dat wel schoon is, ende hout dat op het vijer soo lange tot dat den rabarber verandert van couleur, als dan soo is het genooch, ende geeft den siecken dat in, des morgens met een weenich rooden wijn, daer naer soo neemt boomolie ende rooden wijn te weten vin de beaune, vanelex even veel ende laat dat tsamen sieden in een ijsere panneken soo lange tot dat den wijn gans versoden is, end gheeft den siecken (: des anderdaeghs naer dat ghij den voorscr. rabarber heeft ingenomen:) van desen olie in, twee lepels mit een glas rooden wijn ende moet den siecken daer op twee uren vasten, ende moet worden geleth als den boomolie ende rooden wijn tsamen op het vyer is, datset niet te sterk, maar stillekens siede. deese rem(e)die is goet.

Voor den rooden ende grauwen loop.

Ende helpt gemeynlyck die eerste reyse als is ingenomen, doch daer ze het eerste mael niet helpt, moeste noch een worden ingenomen gelyck boven is verbracht, ende soomen geenen vin de beaune can krijgen, soo neemt van den besten anderen rooden wijn diemen krijgen can. Die voorscr. remedie is int landt van Cleeff gebruyckt, ende heeft men aldaer bevonden dat meestendeel alle de gene dieser hebben ingenomen syn geholpen, ende opgecomen. Ende is den voorscr. olie oock goet voor iemant die sich inwendich binnen het lijff gequetst, ofte seer gedaen.

Nota: Het was niet mogelijk de transcriptie nogmaal te toetsen aan het moeilijk leesbare origineel, daar dit wegens slechte staat door het R.A.L. niet meer ter beschikking wordt gesteld.

Winandus van Elsloo

F. van der Bruggen, sectie Geschiedenis en Genealogie

"In het dorp in het Bisdom Luik, dat Elsloo wordt genoemd, woonde een vrome leek, Winandus geheten. Hij was de oom van de moeder van onze medebroeder Wijnandus, die naar hem is genoemd. Op zekere dag vertrok hij op pelgrimstocht naar Jeruzalem met enkele mensen uit zijn streek. Op Paasdag, toen deze zich na de plechtige missen klaarmaakten om terug te gaan, sprak genoemde Winandus - hij was een vooraanstaand persoon - hen toe om hen te overtuigen: "Broeders, het zou op deze allerheiligste dag juister zijn uit te rusten en alle getijden bij te wonen." Maar hij kon ze niet overreden. Terwijl zij zich naar de haven spoedden, bleef hij achter en woonde alle feestelijkheden van die dag bij. Daags daarop aanvaardde hij alleen de reis.

Een persoon met een zeer eerbiedwaardig uiterlijk kwam hem te paard tegemoet, groette hem en zei: "Waarom, goede man, loopt u hier zo alleen en waar komt u vandaan?" Hij antwoordde hem: "Ik kom uit Jeruzalem en zus en zo is me overkomen." Hij (de ruiter) voegde er onmiddellijk aan toe: "Kom stevig achter me op het paard zitten, dan zullen we uw reisgenoten inhalen." Toen hij dat gedaan had, zette de ruiter hem op dezelfde dag af bij genoemd dorp met de vraag: "Weet u waar u bent?" Hij antwoordde: "De streek ken ik wel, maar ik weet niet wat er met me gebeurt."

De ruiter zei nog: "Omdat u Jezus Christus vereerd hebt, daarom ben ik gezonden om u terug te brengen. Kijk, daar is uw huis, ga erheen en vertel de wondere dingen die met u zijn gebeurd." Toen zijn bekenden hem zagen en hem vroegen waar zijn reisgenoten waren, antwoordde hij: "Vandaag was ik nog in Jeruzalem, ze hadden me daar gelaten toen ze eerder vertrokken." Maar ze geloofden hem niet en zeiden: "Die oude man praat onzin." Hij ontweek meteen de spot van zijn buurtgenoten en ging op reis naar het heiligdom van de heilige apostel Jacobus, met het geld, dat hem was overgebleven dankzij zijn hemelse reisgenoot. En voordat zijn gezellen terugkwamen, was hij terug. Het is duidelijk dat hij toen in ere werd hersteld door de dubbele getuigenverklaring, namelijk van de zijde van de pelgrims, dat hij op Paasdag in Jeruzalem was achtergebleven en van zijn medeburgers dat hij de volgende dag in Elsloo was gezien. Van beide zijden is de Heer Jezus Christus geprezen en men vertelde overal dit grote wonder. Zie het boek van Caesar, boek 10, hoofdstuk 2. Philippus Winandus was afkomstig uit Kleine Meers."

Aldus de vertaling van een in het latijn gesteld handschrift in het Rijksarchief

Limburg¹. Het is - zo blijkt duidelijk uit de voorlaatste zin van mijn vertaling - een kopie van een hoofdstuk uit Boek 10 van Caesar van Heisterbach, een monnik, die in 1222 zijn "Twaalf Boeken over beroemde wonderen en gedenkwaardige geschiedenissen" schreef. De priester-historicus Jos Habets heeft dat hoofdstuk vertaald en gepubliceerd in 1865².

Onze vertalingen wijken wat van elkaar af, enerzijds natuurlijk door het verschil in taalgebruik van 1865 en 1990, anderzijds omdat de oorspronkelijke versie van het verhaal, zoals Habets het vertaalde, op enkele plaatsen wat uitvoeriger is in details die in het verhaal bijkomstig zijn.

Habets plaatst de reis van Winandus rond het jaar 1180, namelijk vóór de verovering van Jeruzalem door Saladin, de sultan van Egypte en Syrië³ in 1187 en vermeldt enkele andere overleveringen die nog in 1865 rond Winand⁴ van Elsloo in onze streek zouden leven. Zo zou Winand drie voorspellingen over zijn dood en begrafenissen hebben gedaan.

Ten eerste: wanneer hij de sacramenten der stervenden zou hebben ontvangen, zou men onderweg een engel ontmoeten, die voor hem de doodsklok zou gaan luiden; ten tweede: dan zou na het luiden van de klok de klepel eruit vallen en terecht komen in de Oriëntshoff, de weide naast de kerk⁵.

Habets: "Ook dit gebeurde en sedert dien tijd werd de voormelde klok uit achting voor den vromen Pelgrim niet meer getrokken." Volgens de derde voorspelling zou zijn graf rozen dragen. Habets schrijft hierover: ".... en de nieuwsgierige lezer kan zich desnoods bij den WelEerw. Heer Pastoor overtuigen of het graf van Wijnandus (dat nu deel uitmaakt van de pastorie) niet den schoonsten en best onderhouden korf maand- en bengaalrozen draagt der geheele weems⁶ van Elsloo." Catsop, waar de engel Winand weer aan de grond zette, zou zijn ontleend aan de stad Gatzar, het huidige Gaza, waar Winand de engel ontmoette. Hoe aardig deze veronderstelling ook is, ze is niet erg waarschijnlijk in het kader van het verhaal: de afstand tussen Jeruzalem en Gaza is te groot dan dat Winand die in de loop van de eerste dag van zijn terugtocht zou hebben afgelegd.

Natuurlijk wijdt Habets uitvoerig uit over het al of niet gegrond zijn van het wonderlijk verhaal. Hij "wil niet graag voor lichtgelovig doorgaan", maar hij ziet als sterke argumenten voor de geloofwaardigheid:

- het feit, dat in de tweede helft van de 12de eeuw zeer velen, ook uit onze streken, als kruisvaarder dan wel als pelgrim naar het Heilige Land gingen. Ik merk hierbij op, dat dit ongetwijfeld waar is; dat het voor de hand ligt dat Winand met streekgenoten gepelgrimeerd heeft; maar dat dit niets zegt over zijn wonderbaarlijke terugkeer.

- de "mede-broeder Wijnandus" is een achterneef van de pelgrim; er moeten dus tijdens het leven van de monnik Wijnandus en dus ook van de schrijver

Caesar van Heisterbach nog mensen zijn geweest, die tijdgenoten waren van de beroemde pelgrim. Ik plaats bij dit argument twee vraagtekens. Allereerst: het latijnse door Caesar gebezigde woord 'avunculus' kan zowel 'oom van moederszijde' betekenen als 'oudoom'; in dit laatste geval is de tijdspanne tussen de beide Wijnand'en een generatie groter. Vervolgens: Habets dateert de reis bij 1180; er liggen dus tussen de reis en de optekening door Caesar inderdaad slechts ruim veertig jaar. De vaststelling van de datum is echter gebaseerd op het feit dat de reis moeilijk of niet na 1187 kan hebben plaatsgehad. Jeruzalem was echter vele decennia vóór 1180 voor pelgrims toegankelijk. De reis kan dus ook wel rond 1150 hebben plaatsgevonden; en zeventig jaar is een voldoende afstand in tijd om de middeleeuwse fantasie ruim baan te geven.

- achthonderd jaar lang is de geschiedenis van Winand verhaald en geloofd, zelfs in die mate, dat men een kapel ter herdenking ervan oprichtte. Toen deze eerste kapel in verval raakte, heeft men op dezelfde plaats in Catsop in 1848 de nu nog bestaande kapel gebouwd.

Dit argument lijkt me niet overtuigend, zeker niet voor de hedendaagse historici, die meer nog dan Habets weten hoe vlot en gemakkelijk in de Middeleeuwen vrome legenden ontstonden, die dan geleidelijk aan nog werden verrijkt met details, die op hun beurt de geloofwaardigheid van de kern van het verhaal zouden moeten versterken. We weten nu, dat het aantal verhalen over wonderbaarlijk snelle verplaatsingen enorm groot is, zowel in de wereldliteratuur als in vrome legenden.

Hoe dit ook zij, het is voor ons niet zozeer meer van belang of Winandus inderdaad dit wonderbaarlijke avontuur beleefde. Het is wél boeiend dat de legende, hoe deze ook ontstond, zo lang stand hield en zelfs tot herhaalde bouw van een kapel leidde.

Aantekeningen en bronnen:

1. *Handschrift in het Rijksarchief Limburg te Maastricht, bundel Rijksheerlijkheid Elsloo, Jaarboek 1570-1699, inv. nr. 186 (opgespoord en mij ter beschikking gesteld door P.J. Habets). Het handschrift is niet gedateerd; naar de ductus te oordelen is het in de tweede helft van de 17de eeuw (over)geschreven.*
2. *J. Habets: Een woord over WIJNAND VAN ELSLOO en diens wonderbare reis naar Jeruzalem; Publications 1865, deel 2, pag. 145 e.v. (eveneens mij ter beschikking gesteld door P.J. Habets).*
3. *J. Habets noemt Saladin een "Turkse Pasja", hetgeen mij niet juist lijkt.*
4. *Opmerkelijk is dat in de handschriften meestal wordt gesproken over Wi(j)nandus, maar dat soms de naam Philippus vóór deze naam wordt geplaatst. Ook J. Habets weet hiervoor geen verklaring dan de naar mijn smaak wat onwaarschijnlijke gedachte: "Misschien omdat hij te paard uit Palestina is teruggekeerd". (Phil-hippos kan immers uit het grieks worden vertaald als "paarde(n)vriend". FvdB).*
5. *Volgens J. Peters : Uit Elsloo's Verleden, pag. 76 e.v. zou de Or(e)anshof hebben gelegen op de plaats waar nu de St. Augustinuskerk staat. (Verder zijn de mededelingen van J. Peters gedeeltelijk ontleend aan de publikatie van J. Habets).*
6. *Weem (of weme): pastorie. Overigens is het onwaarschijnlijk, zoniet onjuist, de kerk en de pastorie, die in de dertiende eeuw in gebruik waren, te plaatsen "op de Berg", waar nu de St. Augustinuskerk ligt. Waarschijnlijk lagen zij in het dorp bij het toenmalige kasteel, waar zij in de 15de eeuw door de grote Maas-overstroming zijn verzwolgen.*

Foto's: P. Habets en R. Zijlstra (HVM).

Elsloo tijdens de periode 1939-1945 (V)

H. Rouvroye, sectie Geschiedenis en Genealogie

Het jaar 1942 werd in Elsloo afgesloten met een wandaad van de Duitsers. Op 19 december werden -onder protest van de pastoor- twee van de drie kerkklokken uit de toren van de St. Augustinuskerk gehaald door een Limburgse aannemer, "Klokken Peter" genaamd, en naar Duitsland op transport gesteld via de haven van Stein. Een droeviger kerstmis had men nog niet beleefd!

De winter van 1942-1943 was minder streng dan de voorgaande maar desondanks toch zwaar genoeg vanwege de grote hoeveelheden neerslag en de slechte verkrijgbaarheid van het weer verlaagde rantsoen brandstof. Door de grote hoeveelheden sneeuw en regen werden de slijtende kleding en het schoeisel zwaar op de proef gesteld; bovendien trok het dagelijks drogen van de kleren een hoge wissel op de leefbaarheid van de huizen, want de kleding moest meestal worden gedroogd in de éne verwarmde ruimte, waarin werd gewoond.

Omdat winterkleding en schoeisel zeer schaars verkrijgbaar waren, werden overjassen en mantels gemaakt van dekens; regenjassen maakte men van lakens.

Schoenen en klompen werden verzoold met stukken transportband of restanten van autobanden; vaak waren deze stukken alleen door ruiling verkrijgbaar. Ook op andere terreinen werd de situatie moeilijker; zo werden de bedspreien, die vroeger met veel liefde waren vervaardigd, uitgehaald om er truien van te breien. Kleren werden versteld met "vreemde" stukken; oude sokken die niet meer bruikbaar waren werden uitgehaald en van de overblijfselen werden weer nieuwe sokken gebreid, die dan vaak diverse kleuren hadden.

Ketels die slijtage vertoonden werden gerepareerd door de gaten af te stoppen door middel van lekstoppen die als afdichting asbestplaatjes hadden.

Op 21 januari werden de rantsoenen van de aardappelen, vlees en melk weer eens verlaagd; het aardappelrantsoen ging van 1,5 kg per week naar 1 kg, het vleesrantsoen van 200 naar 175 gram en het melkrantsoen van 2 naar 1 liter.

Het openbaar vervoer werd verder beperkt zodat reizen nog weer moeilijker werd dan het al was.

Van 4 tot 7 februari werd ons verplichte rouw opgelegd door de bezetter, omdat het "heldhaftige" Duitse 6^e leger -dat in 1940 Limburg had overrompeld- nu door de Russen totaal was vernietigd. Gedurende deze periode mochten geen theaters, bioscopen en andere gelegenheden geopend zijn, omdat de

bezetter vond dat deze helden ook voor Nederland waren gevallen. De verplichte rouw wekte alleen maar vreugde en hoopvolle verwachting!

Op zondag 21 februari werd in alle kerken in Nederland een protestbrief voorgelezen die door de gezamenlijke kerken was gestuurd naar de Reichskommissar Seijs-Inquart en waarin gewag werd gemaakt van "het als slaven opjagen, grijpen en wegvoeren" van duizenden mannen voor de Arbeitseinsatz in Duitsland. De kerken riepen op alle medewerking bij deze onrechtvaardige acties te weigeren. Duidelijker stellingname kon niet worden verwacht! Per 31 maart werden van de ene op de andere dag alle muntbiljetten van 500 en 1000 gulden ongeldig verklaard. De biljetten moesten worden ingeleverd en diegene die veel van deze biljetten inleverde moest een heel goede verklaring hebben over de herkomst.

De zwarthandelaren werden hierdoor getroffen, want zij beschikten over vele van deze biljetten en durfden ze niet in te leveren; er werd nog wel geprobeerd via familie en vrienden enige biljetten te "witten".

De gewone burger had van deze maatregel geen last, want de meesten hadden geen biljetten van deze waarde of hadden ze zelfs nooit gezien. Men kon dan ook zien dat zwarthandelaren en smokkelaars hun sigaret aanmaakten met vervallen duizendjes!

Door deze maatregel werd de zwarthandel niet uitgebannen. Integendeel: men ging over tot nog meer ruilhandel.

Het vleesrantsoen werd op 18 maart drastisch verlaagd van 175 naar 125 gram per week. Drie dagen later werd de werkweek verlengd van 48 naar 54 uur.

Op 29 maart werd de avondklok ingesteld: iedereen moest tussen 11 uur 's avonds en 4 uur 's morgens van de straat blijven. Overtreding werd zwaar gestraft.

De jeugd moest ook beschermd worden tegen verder zedelijk verval en dus werd een maatregel van kracht, waarbij het aan jongens beneden 16 jaar en meisjes beneden 18 jaar verboden werd om op straat te zijn tussen een half uur na zonsondergang en een half uur voor zonsopkomst. Voorwaar, een forse beperking van de vrijheid van de jeugd die in de winter zwaar telde; men kon binnen het dorp deze beperking omzeilen door via achtertuinen en boomgaarden vrienden of kennissen te bezoeken.

Tegen het zedenbederf werd ook in de kerken gepreekt: vooral de bioscopen moesten het ontgelden. Dit werd nog eens extra benadrukt toen er in de bioscopen een film draaide waarin een scène voorkwam met een naakte vrouw!

In april was er feest op de lagere scholen omdat sinaasappelen werden uitgedeeld die beschikbaar waren gesteld door het Spaanse Rode Kruis. De

jongsten op de scholen kenden deze vruchten niet of nauwelijks omdat ze vanaf 1940 niet meer waren ingevoerd.

De boerenstand werd door de bezetter gedwongen toe te treden tot de Landstand, een organisatie analoog aan die in Duitsland. Van de 70 boerenbedrijven die Elsloo toen kende weigerden 9 toe te treden. De overigen betaalden wel de verplichte contributie maar voelden zich niet aangesloten bij de Landstand.

De negen moedigen werden via dwangbevelen alsnog gedwongen tot betaling van de contributie; verdere represailles bleven uit.

Op 29 april werden de militairen van het vooroorlogse Nederlandse leger door de Duitsers opgeroepen om in krijgsgevangenschap te gaan. De Duitsers beweerden dat de voormalige Nederlandse militairen zich niet hadden onthouden van vijandige daden.

Er braken algemene stakingen uit als protest tegen deze zoveelste Duitse aantasting van de rechten van het individu. Ook de mijnindustrie staakte.

De Duitsers braken deze stakingen met de grofste middelen. Er kwam een straatverbod van 20.00 uur tot 04.00 uur; samenscholingen van meer dan drie mensen werden verboden en er werd soms in het wilde weg geschoten door de Duitse patrouilles die stad en dorp doorkruisten.

Ook werden willekeurig mensen opgepakt en praktisch zonder vorm van proces naar het concentratiekamp gesleept of doodgeschoten. Elsloo werd gelukkig niet getroffen in tegenstelling tot onze buurgemeenten waar wel meerdere slachtoffers vielen.

Als vervolg op deze maatregel moesten de radiotoestellen worden ingeleverd omdat er te veel naar Duits-vijandige zenders werd geluisterd; overigens stonden op het luisteren naar deze zenders zware straffen.

In Elsloo werden 720 gezinshoofden en/of instanties aangeschreven. Er werden 332 radio's ingeleverd: 4 leden van de NSB kregen enige weken later hun radio terug. We mogen aannemen, dat enkele tientallen radio's niet zijn ingeleverd. Hieruit blijkt, dat toen ongeveer de helft van de bevolking over een radio beschikte. Een veel gebruikt excuus van mensen, die hun radio niet inleverden, was dat ze het apparaat aan een onbekende Duitse soldaat hadden verkocht.

In het voorjaar en de zomer van 1943 verdreven de geallieerden de Duitsers uit Noord-Afrika en landden ze in Italië; dit deed de hoop op een spoedige bevrijding weer toenemen.

In Rusland werden de Duitsers verder teruggedrongen na de mislukking van hun zomeroffensief.

Op 8 augustus werd de distributie van groenten en fruit een feit; de tekorten werden aangevuld met produkten uit eigen tuin. Omdat de produktiviteit sterk

achteruitging in de industrie, werd per 28 augustus de 72-urige werkweek ingevoerd. Dit staat in schril contrast met de huidige werktijden!

Doordat men vaak meer dan 12 tot 14 uur per dag van huis was, bleef er niet veel tijd voor ontspanning over. Nederland was verworpen tot een slavenkamp van de Duitsers.

De zomer van 1943 was natter dan normaal en de graanoogst verregende voor een deel op de velden, omdat toentertijd het graan werd geoogst en vervolgens op hopen gezet voor droging. Door de regen werden de korrels in de garven nat en gingen dan kiemen door de warmte. Op de hopen kon men dan de groene kuiven van het gewas waarnemen.

Op 8 september capituleerde Italië; een groep jongeren uit Elsloo vierde dit uitbundig in de paar uur dat dit mogelijk was. Er werden anti-Duitse liedjes gezongen en bij huizen van NSB'ers werd geschreeuwd. De NSB-burgemeester gaf de politie opdracht hieraan met harde hand een eind te maken. De politie ging op pad en kon alleen maar rapporteren dat enkele onbekende jongeren dit lawaai hadden veroorzaakt. De rust was inmiddels weergekeerd. Op 4 december besloot de bezetter de tweede distributie-stamkaart in te voeren, waardoor - zo hoopte hij - de ca 100.000 onderduikers hun voedselrantsoenen zouden verliezen.

Van de krijgsgevangenkampen, waarin de voormalige soldaten vanaf mei waren opgesloten, kwamen berichten door betreffende de slechte voedselsituatie. Een groepje Elsloonaren heeft onder auspiciën van het Rode Kruis meer dan 500 pakketten verstuurd.

De luchtoorlog ging intussen onverminderd door en de tijd, die men tijdens luchtalarm bij nacht en dag in de kelder doorbracht, werd door de toenemende hoeveelheid vliegtuigen steeds langer.

Samen met de slechter wordende voedselsituatie en de lange werktijden werd de toestand voor iedereen steeds drukkender.

Gelukkig bleef Elsloo in 1943 gespaard voor verder direct oorlogsleed.

Oude grafstenen in Elsloo (IV)

P.J. Habets, sectie Geschiedenis en Genealogie

Enkele jaren geleden lag een fragment van een hardstenen grafkruis als stoepsteen op het erf van Maasberg 7. Jammer genoeg is de steen uit Elsloo verdwenen. Deze werd door de bewoner van het pand geschonken aan Mr. F.K.R. Sassen te Nijmegen.

De grafsteen is versierd met een schild met daarin het huismerk: een weerhaak, boven eindigend in een kruis. Door het midden loopt een lijn evenwijdig aan de haak.

HIER LIGT
JACOB SASSEN
(STE)RF INT IAER 1610

De naam Sassen komen we herhaalde malen tegen in de oude archiefstukken van de Schepenbank Elsloo tijdens de tweede helft van de 16^e eeuw:

1560: "Desen pacht van ij vat roggen heeft Jacob Sassen, Heijn Sassen genoemd Groot Heijnen soon..."

1563: "Jacob Sassen oock armemeester int voorleden iaer geweest is..."

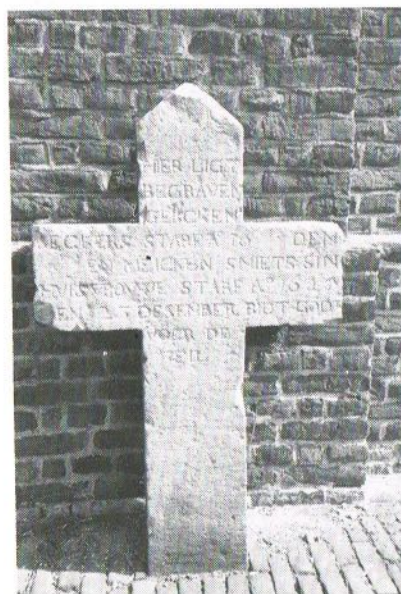
"huijs ende hoff gelegen tot Elsloo int dorp reijngenoot (grenzende aan) ter eenre sijde opwaerts Heijn Sassen kinderen, nedewarts naer die Slacke ende aen dander sijde naer de maese Lens Wijstgen..."

De volgende grafstenen staan langs de westelijke zijmuur van de oude St. Augustinuskerk.

HIER LIGT BEGRAVEN DEN ERS(A)
MEN CLAES DYCKER VAN GVEL
STE(RF)
DEN 18 APRIL Ao 1645 JONCKMAN
SYNE BIDT GODT VOOR DIE
SIEL

HIER LIGT
BEGRAVEN
GERCKEN
BECKERS STARF Ao 16.. DEN
... EN MEICKEN SMIETS SIN
HVISVROWE STARF Ao 1625
.EN 23 DESEMBER BIDT GOD
VOER DE
SEIL

Op het oude kerkhof bij de St. Augustinuskerk staat diep verscholen achter andere grafstenen tegen de kerkhofmuur het grafkruis van C. Huberti. Deze grafsteen is versierd met een ovaal wapen, gedeeld met in de bovenste helft een jachthoorn en in de onderste helft een hert. Het wapen is afgeleid van de naamspatroom St. Hubertus. Onder het wapen staat bij wijze van stamboom vermeld:

DOM/ REQUIESCANT C. HUBERTI OBIIT/ 1671 VIXIT ... AN UXOR MARI/
VERBOIS OBIIT 1669 VIXIT 84 AN/ FILIUS B.F. HUBERTI OBIIT 1694/VIXIT
61 AN CONJUX AGATA HENDRIX/ OBIIT 1711 VIXIT 66 AN/ FILIUS B/ ....

De rest van de steen is ingegraven, zodat de tekst niet meer leesbaar is. De familie Huberti heeft zich rond de helft van de zeventiende eeuw in Elsloo gevestigd. Hun naam komt men herhaalde malen tegen in belangrijke ambten: rentmeester van de kasteelheer, secretaris van de schepensbank, notaris, secretaris van de Broederschap van de Heilige Rozenkrans en als koning van de "Jonghe Schutterij, broeders van de H. Roozenkrans", opgericht in 1716.

Literatuur:

1. Dr. M.J. Belonje, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Limburg. Publications, 1960-1961, p. 60*
2. *Heemkundevereniging Maasstreek, Heemkundesnippers nr 4, p. 8 (april 1988)*

Uit de kerkkroniek van Elsloo (VII)

P.J. Habets en F.J.M. Timmers, sectie Geschiedenis en Genealogie

1913. Op 17 februari werd door de bisschop van Roermond machtiging verleend over te gaan tot aankoop van huis, schuur, stallen en tuin van de heer Dominique Willems. De bedoeling was de schuur in te gaan richten als patronaat. In de maand april werd begonnen met de verbouwing volgens een plan van de heer Jean Lemmens te Beek.

De Kapel van O.L.V. van Altijddurende Bijstand werd dit jaar verfraaid met een mooi gelijkende afbeelding, op hout geschilderd. Aan de achterzijde is een certificaat van echtheid gehecht, voorzien van vier zegels. "De afbeelding zal dienen als blijvend aandenken aan mijn reis naar Rome", aldus pastoor Thissen. De inhuldiging vond plaats op 18 mei.

In de tweede helft van het jaar 1913 gebeurden er vreemde dingen in Meers. Uit onvrede over het uitblijven van een eigen pastoor voor hun nieuwe kerk werden de "Jansenisten" te hulp geroepen. (Natuurlijk waren dit geen echte Jansenisten! De sekte der Jansenisten ontstond rond 1641 naar aanleiding van een door Cornelis Jansenius geschreven boek over St. Augustinus, dat door paus Alexander VII werd veroordeeld en verboden voor katholieken. Langzamerhand verviel de sekte ten gevolge van verbanning en vervolging. De voornaamste leiders zochten een schuilplaats in Holland, in de oud-katholieke kerk, die sinds 1702 wegens schorsing van haar aartsbisschop Petrus Codde met Rome begon te breken. Wegens hun relaties werden deze oud-katholieken vaak maar ten onrechte Jansenisten genoemd! F.T.). We laten nu letterlijk volgen wat pastoor Thissen schrijft over deze gebeurtenissen; echter leek het ons juist de door de pastoor genoemde namen weg te laten.

"De eerste zondag van oktober 1913 werden door twee mannen uit Groote Meers voor het eerst de Jansenisten in Meers binnengeroepen en stond een derde man zijn herbergkamer af. Het was geheel onverwachts, zoodat wij de inwoners niet hebben kunnen waarschuwen en helaas een te groot getal, ongeveer veertig mannen, trokken erheen, gedeeltelijk uit nieuwsgierigheid, gedeeltelijk uit ontevredenheid omdat men hunne zoogenaamde wenschen, namelijk een geestelijke voor hunne kerk, niet inwilligen kon. Men wilde door deze handeling eenen druk uitoefenen op de nieuw te benoemen bisschop. Zondag daaropvolgend zijn wij met kracht tegen de slechte handelswijze

opgekomen, met streng verbod de vergadering te bezoeken en boeken te lezen. Einde november werd andermaal eene Jansenistische vergadering gehouden; men had nu tevens hulp gezocht bij de omliggende dorpen Beek, Stein en Cothem. Uit Beek verschenen twee mannen, een achtstal uit Stein, een drietal uit Cothem en een uit Catsop; de overigen, een vijftiental, uit Meers. Men zeide algemeen dat de vergadering was tegengevallen, omdat men een groote menigte verwacht had. De menschen waren van te voren gewaar-schuwd, zoodat men kon aannemen, dat allen van de parochie ten minste van kwaden trouw waren. Herhaaldelijk bleven wij tegen de dwaze handelswijze opkomen en bijzonder grote voldoening hadden wij op 7 en 8 december. Omdat de Jansenisten de Onbevleete Ontvangenis van Maria hadden aangevallen, hebben wij te Elsloo-Meers zondag 7 december gepreekt en na de preek een akte van eerbetoon gehouden tot zeer grote stichting der gelovigen, die allen nagenoeg voor het versierde beeld van O.L.Vrouw nederknielden. Daarenboven werd de feestdag 8 december plechtig gevierd. Geve de Goede God door de voorspraak der Onbevleete Moedermaagd dat wij van die pest verder mogen bevrijd blijven!" Einde citaat.

Op 13 oktober 1913 waren de werkzaamheden in het patronaat zover gevorderd, dat het plechtig kon worden ingezegend. Onmiddellijk voor het lof kwamen de parochianen er bij elkaar. De pastoor opende de vergadering en benoemde kapelaan J. Hermans tot directeur van het patronaat. Deze legde in duidelijke woorden het doel ervan uit en vroeg de steun van allen. Daarna ging men over tot de inzegening van het gebouw, gevolgd door de zegening van het kruisbeeld en het schilderij van O.L.V. van Altijddurende Bijstand. Dit laatste was 25 jaar eerder plechtig door de Paters Redemptoristen in de kerk aangebracht (bij de oprichting van de Broederschap van de Moeder van Altijddurende Bijstand, F.T.); het werd dit jaar vervangen door een waardiger afbeelding uit Rome. Tenslotte werd het schilderij van St. Josef gewijd, onder wiens hoede het patronaat werd geplaatst.

Op 9 november werd door enige dilettanten een voorstelling in het patronaat gegeven ter bestrijding van de onkosten van het gebouw.

Op 10 november gaf de pastoor toelichting bij 56 lichtbeelden uit Rome.

Tot de eigenlijke opening van het patronaat kon eerst worden overgegaan op de laatste zondag van december.

1914. "Met blijdschap" aldus pastoor Thissen "begroeten wij 1914 als het Jubeljaar van de Aartsbroederschap van O.L.V. van Altijddurende Bijstand, opgericht door de Eerw. Paters Redemptoristen van Asten en Scheepers op 25 maart 1889".

Om dit feest luister bij te zetten werd door de Paters Redemptoristen uit Wittem een triduum gehouden van 30 januari tot 2 februari. De paters Vijgen en Pluijm leidden de oefeningen, die zeer goed werden bezocht. De afbeelding van O.L.V. was op het priesterkoor geplaatst op een hoge troon, versierd met groen, bloemen en kaarsen. Tijdens de sluiting werd de afbeelding plechtig naar de kapel teruggebracht, gedragen door leden van de toneelclub, t.w. Michiel Penders uit Catsop, Jan Driessen de smid en Henri Driessen. Het vaandel van O.L.V. van Altijddurende Bijstand werd gedragen door koster Martinus Driessen.

Tijdens de vastenavond werd op zondag 22 februari en dinsdag 24 februari door de toneelclub met buitengewoon succes het stuk in drie bedrijven "Baldwin, kapitein eener roversbende" opgevoerd, gevolgd door de klucht "Jan Tijdgenoeg".

Op 27 juni werd de Pastoor Jos Thissen, pastoor van deze parochie, door de bisschop benoemd tot pastoor-deken van Schinnen. (Hij overleed aldaar op 26 maart 1921, F.T.).

Op 29 juni werd Gerardus Joh. Jos. Wouters door Mgr. Schrijnen benoemd tot pastoor te Elsloo. (Vanaf hier maken wij dus gebruik van zijn aantekeningen, F.T.).

G.J.J. Wouters werd geboren op 24 oktober 1866. Na op 12 april 1892 door Mgr. Boermans van Roermond te zijn gewijd tot priester, was hij achtereenvolgens kapelaan te Herckenbosch, Nederweert en vanaf 1903 te Maastricht (St. Servaas).

Hij werd op zondag 26 juli 3 uur 's middags onder grote belangstelling plechtig geïnstalleerd door de heer H. van de Goot, deken van Meerssen, met als getuigen de heer H. Wouters, directeur van het Bisschoppelijk College te Weert, en de heer F. Portz, pastoor te Stein.

In het begin van de maand augustus brak de eerste wereldoorlog uit, waarbij België door het Duitse leger werd overvallen om een doortocht naar Frankrijk te banen. België werd vreselijk geteisterd en vele steden en dorpen werden verwoest. Veel Belgische vluchtelingen zochten, vooral op 15 augustus en 1 oktober, hun toevlucht in deze parochie en aangrenzende plaatsen, waar zij

volgens pastoor Wouters "liefdevol werden geïnterneerd". Alle weerbare mannen werden tot 's lands verdediging onder de wapenen geroepen.

Voor de kerk werden acht grote beschilderde vanen aangekocht ter versiering van het priesterkoor bij plechtige feesten. Zij werden vervaardigd door de Zusters van de H. Jozef te Maastricht.

J. Dohmen uit Catsop werd aangesteld als grafdelver. Verder werd het kerkhof verfraaid, een pad werd aangelegd, aan weerszijden van het kerkhof werden twee treurrozen geplant en de fundering werd gelegd voor een groot kruis midden op het kerkhof.

De jeugdige toneelafdeling van het patronaat heeft met veel ijver het drama "De martelaars der catacomben" ingestudeerd, maar door de oorlogsomstandigheden is de uitvoering ervan uitgesteld tot het volgende jaar.

1915. Dit jaar moet helaas genoemd worden als een jaar van vele rampen en ellende, veroorzaakt door de nog steeds voortdurende oorlog. "Weliswaar tot heden is ons dierbaar land God zij dank nog van dien vreselijken gesel gespaard gebleven" schrijft pastoor Wouters.

Op 2 februari is de sluiting van de zevenjaarlijkse Missie gevierd met de planting op het kerkhof van het grote kruis. Het kruis werd geleverd door de firma H. Ramakers te Geleen. De gehele kosten, met inbegrip van fundering en metselwerk, bedroegen 215 gulden.

Op eigen kosten van de kerk werd een drapeau aangekocht, die voor het eerst in gebruik werd genomen op 15 augustus bij de plechtige O.L.Vrouweprocessie.

Ter gelegenheid van vastenavond werd 's zondags door de toneelvereniging met buitengewoon succes een drama opgevoerd. Ook werden door dezelfde vereniging in de maand november op kermiszonntag enige blijspelen vertoond en enkele voordrachten gehouden.

De heer Ant. Jurgens, die met zijn familie deze zomer gedurende vier maanden het kasteel heeft bewoond, heeft bij zijn vertrek aan de pastoor een cadeau aangeboden, dat deze zelf kon kiezen. De pastoor koos een monstrans (versierd vaatwerk, meestal verguld of verzilverd, met in het midden een ronde opening, de zgn luna, waarin de hostie kan worden tentoongesteld,

F.T.). De onderhavige gothische monstrans is van koper, zwaar verguld en met gouden luna. Zij is vervaardigd door de firma Loven te Roermond. Met kerstmis tijdens het veertig-urengebed werd zij voor het eerst in gebruik genomen.

Door de R.K. Werkliedenvereniging is een processievaandel besteld bij de firma Jongeneelen te Roosendaal. Het vaandel zal in februari 1916 afgeleverd worden voor de prijs van 150 gulden.

Wordt vervolgd...

Deze publicatie kwam mede tot stand door de steun van:

Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek
Bors administratiekantoor, Elsloo
Keukencentrum Bours, Elsloo
Fa Meijers slagerij, Elsloo
Van Mólken Karaktermeubelen B.V., Elsloo
Likopa Nederland B.V., Maastricht
Houben Trading Company B.V., Stein
Hoveniersbedrijf De Lelie B.V., Elsloo
Automobielbedrijf Jos Bogman B.V., Beek
Poeliersbedrijf Tjeu Coumans, Stein